

СЕКЦІЯ 2

АКТУАЛЬНІ ГРАНІ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

Керівник секції: завідувач кафедри загальної теорії права та держави,
доктор юридичних наук, професор А. Ф. Крижановський

Секретар секції: професор кафедри загальної теорії права та держави,
доктор юридичних наук, професор О. С. Мельничук

КРИЖАНОВСЬКИЙ АНАТОЛІЙ ФЕДОРОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри загальної теорії права та держави,
доктор юридичних наук, професор

ПРО КОНЦЕПТ «ДЕРЖАВНІСТЬ» ТА ЙОГО ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Категорія «держава» – предметоутворююча у державознавстві та одна із головних у загальній теорії права і держави, стала настільки універсальною, що цим поняттям стали позначати досить широке коло явищ (влада, країна, держапарат та ін.). У широкому суспільному вжитку така синонімізація може бути цілком припустимою, але у пізнавальному дискурсі – розмиває сутнісно-змістовне поле наукової категорії, призводить до зниження чіткості поняттєво-категоріального устрою науки. Звичайно, певною мірою цьому посприяли глобалізаційні процеси, які призвели до зміни (ускладнення) вигляду сучасної держави, її образу і зовнішніх проявів, трансформації структурно-інституційного підґрунтя. На характері і методах здійснення державної влади у сучасних умовах позначилися також політичні процеси демократизації і розвиток громадянського суспільства, яке усе більше заходить на царини, що раніше вважалися «територією» держави. Така динаміка і трансформація буття сучасної держави і необхідність її наукового осягнення вимагали розширення поняттєво-категоріального апарату державознавства. То ж цілком природньо, що міждисциплінарні комунікації у науковій сфері призвели до збагачення термінології загальної теорії права та держави запозиченням із історії та політології терміну «державність», який досить швидко попав у фокус теоретико-

державного дискурсу. Між тим, науковий статус поняття «державність» у юриспруденції є досить невизначеним, з одного боку, через вочевидь недостатній рівень осягнення природи цього феномена, а з іншого – через різнорідність його доктринальних інтерпретацій. Відтак, ми маємо до діла ту початкову стадію наукової розробки державно-правового феномена, яка може позначити його пізнавальний статус як «концепт». До утвердження терміну «державність» у якості категорії загальної теорії права та держави необхідним є ґрунтовне зрозуміння природи та сутнісних характеристик цього феномена, а також місця категорії у структурно-логічному устрої юриспруденції.

То ж поки-що прагнення науковців відповісти на питання що таке державність виявили доволі широкий змістовний простір, який може охоплювати природу цього феномена, і у зв'язку з цим – різноманіття загальної теорії права та держави інтерпретацій цього поняття.

З позицій теоретико-методологічних перспектив, на нашу думку, значним потенціалом володіють, передусім, широкі підходи до розуміння цього явища, оскільки майже не обмежені обрії і складна структура конструйованих таким чином концептів уможлиблюють відбір і використання тих моделей, які корелюються з рівнем і завданнями дисциплінарного дискурсу. Предметна сфера юриспруденції іманентно задає вимоги до концептів з позицій відповідності їх структурно-логічним характеристикам категорій науки про державу і право. Цілком природньо, що використання міждисциплінарного пошуку так чи інакше завершується у царині професійних пріоритетів правників.

То ж, звернемося до міркувань науковців. В. К. Геворкян вважає, що державність поєднує у собі інститути публічної влади (тобто, по-суті, державу і інші владні інститути), а також «...зв'язки, відносини, стани, режими, статуси, цінності, установки, які створюють відповідну інфраструктуру – те саме середовище, у яке входять державно-правова, державно-політична, господарсько-економічна, духовно-психологічна, культурно-історична сфери життєдіяльності суспільства, держави, особи та інших соціальних суб'єктів» [1, с. 16]. І хоча така дефініція через її широту може здатися надмірно абстрактною і аморфною, вона задає граничний «обрій», до якого може простягатися змістова характеристика цього феномена. Інша справа, що теоретико-правова інструменталізація наукової категорії має напочатку хоча б контурно позначити власне предметно-змістовне тіло, яке має бути досить чітко відокремленим від змістовного простору інших категорій. Звичайно ж, конструювання концепту, а надалі формулювання категорії «державність» своїми кореневими прив'язками має сходити до категорії «держави», проте отождолення з нею чи включення держави як структурного елементу державності тільки ускладнює осягнення її природи.

Цікаву інтегративну дефініцію державності пропонує А. І. Оразбаєва: це складова нашого життя, що поєднує у собі історичну, культурну, національну, релігійну і інші компоненти; це певний обумовлений історичним розвитком кожного народу зв'язок між державними інститутами і ефективністю їхнього функціонування, характер якої є обумо-

влений тим, наскільки вони органічно є пов'язаними з даною країною на кожному конкретному етапі її розвитку, а також закликають до чіткого розуміння того, що це не є абстрактним поняттям. Вона виявляє себе у конкретних державно-правових формах, у яких знаходять прояв певні традиції і особливості, що спричиняють вплив на різні боки державності, і уможливають характеризувати його як конкретну державність. Попри те, що у цій конструкції є ознаки логічного кола (державність – передумова державності), у ній позначено важливі характеристики феномена державності. Це її «присутність» у «нашому» житті, тобто у життєдіяльності кожного соціуму, його складових і членів «тут і зараз». Якщо використати механістичну метафору до пояснення процесів функціонування держави, вона потребує постійних зусиль для підтримання її роботи, «ремонту», «наладки», корегування, забезпечення необхідними ресурсами і т.д. І відтак, саме державність виступає тим інтелектуально-духовним ресурсом, який виступає передумовою усього комплексу дій, що необхідні для підтримання злагодженої роботи державного механізму. Інституційована державність (така, що є утвердженою, втіленою у соціальні, політичні і правові інститути) стає важливим фактором, який надає стійкості і усталеності державі, а також – і усьому суспільству. Періодичне відтворення певних форм організації та функціонування держави у окремих країнах (наприклад, Великобританія зберігає відданість монархічній формі правління, Росія – тоталітарним та авторитарним режимам) – результат тяжіння до таких моделей глибинного соціуму, його політико-правової ментальності, закарбованого у суспільній свідомості домінуючого складника образу державності.

Отже, вимальовуються кілька висновків, які можуть мати теоретико-методологічне значення у подальшій розробці категорії «державність».

1. Наріжною проблемою тут є з'ясування співвідношення концепту «державність» з категорією «держава».

2. При цьому держава не має ототожнюватися з державністю чи використовуватися у якості елемента її структури. Це суперечило би семантиці цього слова (смісл іменника «державність», утвореного за допомогою прикметника «державний» від іменника «держава» не може співпадати зі змістом кореневого слова).

3. Вочевидь, мають право на доктринальне конструювання широкі і вузькі моделі державності, однак вони мають знаходитися у рамках власного змістовного і функціонального поля цього феномена.

І ще кілька коротких міркувань з цього приводу.

Найявний рівень міждисциплінарного опрацювання феномену державності дає підстави думати, що державність визріває у надрах суспільної свідомості і є іманентно властивою структурованій людській спільноті (нації, етносу), у якій формуються, чи уже склалися духовні передумови розбудови «власної» держави. Державницькі прагнення такої спільноти виявляють себе через продукування нею розгалуженої інфраструктури, на основі якої створюється, функціонує і розвивається

держава. Ця інфраструктура поєднує у собі соціокультурні «підмурки» держави, а також економічні, політичні, ідеологічні, етичні, правові засади. Отже, державність стає, з одного боку, передумовою формування держави зусиллями даної спільноти, а з іншого – потужним ресурсом захисту своєї держави суспільством у разі посягань на неї.

У теоретико-методологічному сенсі наявне сьогодні багатоманіття проявів дає підстави розрізняти і відповідні типи державності – монархічна, республіканська, авторитарна, диктаторська, олігархічна, тиранічна, ліберальна, демократична та ін. У якомусь сенсі державність є інтегративною по відношенню до форм держави, і є відображенням домінування у суспільній свідомості того чи іншого елемента зовнішнього прояву державної влади. А методологічне значення такої типології є у тому, що прихильність до певних моделей державності, історичне «ходіння по колу» вимагають від політичних еліт і науковців осмислення глибинних причин цього феномена.

Так само евристичний потенціал категорії державність виявляється у її прикладенні до інтерпретації таких феноменів, як «держави з прикметниками» (неспроможна держава, псевдодержава, квазидержава, слабка держава) – завдяки можливості виявлення недоліків «інфраструктури» чи стійких деформацій суспільної і елітарної свідомості.

Зазначене спонукає до виразного розуміння того, що концепт «державність» – не абстрактне поняття. Воно виявляється у відповідних формах суспільного досвіду, колективної свідомості, історичної пам'яті і готовності (дозрілості) нації, етносу до творення своєї «власної» держави. Державність втілюється у практиці розбудови держави у виплечених народом формах. Український народ на очах усього світу вкотре рішуче і послідовно демонструє зрілу державність, яка, попри надії і твердження горе-політиків є самодостатньою, самобутньою і життєздатною. І нація неохитно захищає свою державу від посягання.

Список використаних джерел:

1. Геворкян В. К. К понятию государственности. *Вестник Ереванского университета. Правоведение*. 133.3. 2011. С. 16–22.
2. Оразбаева А. И. Категория «государственность» как теоретико-методологическая проблема. URL : «edu.e-history.kz» электрондык ғылыми журналы № 1(05), 2016.

Ключові слова: держава, державність, методологія, юриспруденція, наукова категорія, концепт.

Key words: state, statehood, methodology, jurisprudence, scientific category, concept.